

Спеціалізованій вченій раді Д35.154.01
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата економічних наук, доцента

Яскала Ігоря Валерійовича

на дисертаційну роботу *Ткаченка Олександра Олександровича*

“Потенціал просторової інтеграції бізнесу у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону”, подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

В процесі інтенсифікації розвитку національної економіки зростає потреба в подальшому удосконаленні структурної організації господарського простору країни та регіонів. На даний час як стабільність економічного розвитку регіональних соціально-економічних систем, так і підвищення ефективності функціонування їх господарюючих суб'єктів досить важко забезпечувати стандартними прийомами й інструментами менеджменту. Виникає необхідність у формуванні та практичній реалізації принципово нових просторових форм організації економіки, здатних забезпечити досягнення мультиплікативного і синергетичного ефектів. Досвід провідних країн світу переконливо засвідчує ефективність функціонування таких просторових форм організації економіки, як технополіси, технопарки, спеціальні (особливі) економічні зони, промислові та індустріальні парки, виробничі та технологічні кластери, транспортно-логістичні центри, спеціалізовані торгово-складські зони й інших форм як «локомотивів» соціально-економічного зростання у регіонах.

І власне просторова інтеграція бізнесу через різні форми співпраці дозволяє об'єднати зусилля різних стейкхолдерів, що обумовлює як досягнення взаємовигідних просторових соціально-економічних ефектів, так і формування потужних гравців у розвитку економіки регіону з високим економічним

потенціалом зростання його конкурентного статусу. Відтак, актуальними є питання дослідження теоретико-методичної основи потенціалу просторової інтеграції бізнесу в контексті впливу на соціально-економічний розвиток регіону та обґрунтування концептуальних підходів до регулювання просторової організації економіки в регіоні відповідно до пріоритетів його розвитку. Слід вказати на те, що незважаючи на значимість дослідження означених питань, наразі вони залишаються мало розробленими як в теоретичному, так і в практичному аспектах. З огляду на це, дисертаційна робота Ткаченка Олександра Олександровича є надзвичайно важливою, актуальною і своєчасною.

Дисертація Ткаченка О.О. пов'язана з темами науково-дослідних робіт ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», зокрема: «Оцінка перспектив розвитку метрополійних функцій обласних центрів Західного регіону України» (номер державної реєстрації 0113U000105), у рамках якої автором розроблено пропозиції щодо оцінювання потенціалу просторової інтеграції бізнесу у великих містах та «Форми просторової організації бізнесу та механізми її регулювання» (номер державної реєстрації 0116U004034) – визначено стратегічні пріоритети формування політики просторової організації бізнесу в регіоні, запропоновано організаційно-економічні та інституційні інструменти стимулювання просторової інтеграції бізнесу в регіоні на основі оцінювання її потенціалу.

Рівень обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Достовірність висновків і рекомендацій дисертаційної роботи забезпечило використання міждисциплінарного підходу у виборі наукової літератури, статистичних даних і нормативно-правових документів. Дисертація вирізняється використанням загальнонаукових і спеціальних методів дослідження для розв'язання важливого науково-прикладного завдання щодо поглиблення теоретико-концептуальних, теоретико-методичних і прикладних засад використання багатоаспектного потенціалу просторової інтеграції бізнесу у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону, а також розробки на їхній основі пропозицій, які сприятимуть модернізації підходів просторової організації економіки в контексті нових викликів і вимог забезпечення конкурентоспроможності територіальних суспільних систем різних рівнів.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Її структура є чіткою та логічною, а сформульовані мета та завдання дослідження відображають ключові аспекти обраної проблеми, визначають послідовність викладу матеріалу, у повній мірі висвітлені в науковій новизні і висновках. Коректне формулюванням наукових і практичних завдань, їх узгодженість, зв'язок аналітичних оцінок дослідження з теоретичними результатами забезпечило ґрунтовність роботи, її цілісність, логічність та завершеність.

Основою методології дослідження є фундаментальні положення і принципи теорій регіональної економіки, інноваційного та просторового розвитку, економічної конвергенції та інтеграції, концепцій кластероутворення та дифузії інновацій, інтегрованих економічних систем. Обґрунтованість висновків і рекомендацій підтверджується їх апробацією на науково-практичних конференціях та впровадженням у практичну діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, торгово-промислової палати.

Використаний автором системний методичний підхід дослідження, обґрунтоване застосування різнопланових загальнонаукових та спеціальних методів (серед яких: методи аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння; багатофакторного регресійного аналізу та економіко-математичного моделювання; структурно-функціонального, статистичного та факторного аналізу, інтегрального оцінювання) свідчить про об'єктивність та достовірність результатів дослідження.

Задля забезпечення високого рівня вірогідності та надійності наукових положень, висновків і рекомендацій в дисертації використано широкий діапазон джерел інформації, до яких включені ґрунтовні науково-прикладні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, статистичні матеріали Державної служби статистики України, законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Укази Президента України; нормативні документи Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України; зарубіжні джерела статистичних даних; інтернет-ресурси; аналітичні розрахунки автора.

Визначена мета та поставлені завдання повністю реалізовані в процесі дослідження. Основою для напрацювання власних пропозицій, а також забезпечило достовірність та обґрунтованість зроблених висновків і

рекомендацій, послужило те, що автор використав системний підхід до вивчення суспільних процесів і явищ, визначення дослідницької ідеї загалом, а саме в обґрунтованій послідовності вивчені теоретико-методичні засади формування та використання потенціалу просторової інтеграції бізнесу у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону.

Наукова новизна результатів, одержаних особисто здобувачем та поданих на захист

Новизна, отриманих в дисертаційній роботі Ткаченка О.О. результатів, полягає в поглибленні теоретико-методичних положень, визначенні пріоритетів та обґрунтуванні напрямів розвитку та стимулювання процесів просторової інтеграції бізнесу як чинника забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Дисертантом отримані результати, що містять елементи наукової новизни. До найбільш значимих здобутків можна віднести наступні наукові положення:

- в дисертаційній роботі запропоновані теоретичні засади системного дослідження просторової інтеграції бізнесу через призму тетралатерального позиціонування форм просторової організації бізнесу в контексті рівня інтеграційних взаємодій. А саме, запропоновано концептуальний підхід побудови просторової матриці позиціонування форм просторової організації бізнесу в системі координат інтеграційних взаємодій: просторово-часова зв'язність і масштаб інтеграції суб'єктів-учасників форм просторової організації у створенні доданої вартості (цінності), статус інституціоналізації інтеграційних взаємодій, створення та дотримання норм і постулатів ділової етики та довіри. Просторово-часова зв'язність визначена як якісний вимір поєднання в просторі і часі елементів компонування доданої вартості (цінності) за відповідного рівня інтеграції суб'єктів-учасників форм просторової інтеграції бізнесу в системі взаємозв'язків і взаємовпливів (ст. 31-34);

– фундаментальну новизну і суттєвий внесок до сучасної теорії регіонального розвитку становить запропоноване автором визначення просторової інтеграції бізнесу як процесу упорядкування і стану взаємодії підприємницьких структур та інституційних суб'єктів організації ділової активності, що інтегруються в якісно нову просторову екосистему більш високого рівня для досягнення взаємовигідних просторових ефектів. Такий

підхід акцентує увагу на екосистемному характері багатомірних внутрішніх зв'язків і взаємодій у межах форм просторової інтеграції бізнесу (ст. 37-38);

– розроблена типологізація форм просторової інтеграції бізнесу за класифікаційними ознаками інтеграційних взаємодій, систематизація чинників та синергетичних ефектів просторової інтеграції бізнесу не лише розвиває концептуальну основу обґрунтування системи інструментів і механізмів забезпечення збалансованості інтересів різних стейкхолдерів, а й визначає пріоритети регулювання просторової інтеграції бізнесу в контексті суспільної і приватної ефективності (ст. 30-38; ст. 199-202);

– базуючись на оцінці інтеграційних можливостей крізь призму потрійної спіралі інноваційного розвитку «бізнес-влада-наука» та наявних форм просторової організації бізнесу, виявленні галузевої спеціалізації регіонів у країні, оцінці потенціалу формування галузевих і міжгалузевих кластерів на регіональному та внутрішньорегіональному рівнях, обґрунтовано методичний інструментарій проведення інтегрального оцінювання потенціалу просторової інтеграції бізнесу в регіоні (ст. 44-54);

– доповнено методологічний інструментарій регіонального розвитку в контексті уточнення концептуальних засад регулювання просторової організації бізнесу, яке спрямоване на створення рамкових умов гармонізації взаємин суб'єктів бізнесу та держави за посередництвом форм, методів, важелів організаційно-управлінського, нормативно-правового та фінансово-економічного впливу адміністративних органів управління різних рівнів для досягнення максимальних соціально-економічних ефектів просторової інтеграції бізнесу (ст. 151-166);

– для розробки та прогнозування комплексу регуляторних заходів щодо використання потенціалу просторової інтеграції бізнесу в регіоні, проведено кореляційно-регресійного моделювання, на основі якого виявлено взаємозалежності між розвитком окремих складових інфраструктури ПІБ (технопарки, індустріальні парки, кооперативи, асоціації, концерни і корпорації) та основними показниками соціально-економічного розвитку регіону (ВРП на одну особу, податкові надходження, обсяги капітальних інвестицій і прямих іноземних інвестицій, експорт товарів і послуг, частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, середньорічна кількість найманих працівників, середньомісячна номінальна заробітна плата і наявний дохід) (ст. 110-113);

– розроблено пропозиції з доопрацювання, систематизації та взаємоузгодження законодавчого підґрунтя щодо створення, функціонування кластерів і підтримки процесів нової індустріалізації в Україні на національному та регіональному рівнях. Це дозволило уточнити інституційний інструментарій використання кластерної політики та політики нової індустріалізації як інструментів стимулювання просторової інтеграції бізнесу (ст. 138-149).

Викладені у дисертації Ткаченка О.О. результати, висновки і пропозиції одержані автором самостійно і повністю відповідають поставленим завданням до дослідження, розкривають його основну мету.

Науково-практична значущість результатів дослідження

Обґрунтовані в дисертації теоретико-методологічні підходи, положення та висновки можна рекомендувати для використання у науково-дослідній роботі та у практичній діяльності органів державного та регіонального управління, органів місцевого самоврядування, підприємницьких структур для покращення обґрунтованості стратегічних рішень та реалізації завдань щодо підвищення ефективності просторової інтеграції бізнесу з метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації дисертаційної роботи отримали застосування у практичній діяльності органів управління на національному, регіональному та локальному рівнях. Зокрема, *Департаментом з питань місцевого самоврядування та територіальної організації влади Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України* (довідка №133 від 23.07.2018 р.) в практичній роботі використаний методичний підхід і аналіз просторової інтеграції бізнесу в містах-центрах економічної активності в контексті забезпечення ендogenous розвитку регіонів. *Асоціацією міст України* при підготовці та актуалізації завдань програм соціально-економічного розвитку міст Західного регіону України (довідка №40 від 25.04.18 р.) використані пропозиції автора щодо впровадження інструментів державного регулювання розвитку перспективних інноваційних форм просторової організації бізнесу для досягнення поставлених стратегічних завдань прогнозно-планових документів регіонального та міського розвитку, а саме рекомендації щодо вдосконалення регулювання форм ПБ відповідно до розумної спеціалізації міст і регіонів.

Запорізькою торгово-промисловою палатою під час подання пропозицій до регіональних програм розвитку (довідка №22.2/173 від 07.03.2018 р.) використані результати аналітичного оцінювання наявних передумов і можливих перспектив розвитку різних форм ПІБ у регіонах України крізь призму потенціалу бізнесу, інфраструктури, інституційної підтримки та науково-освітнього потенціалу. Основні результати дисертації використовуються в методичному забезпеченні навчального процесу Тернопільського національного економічного університету при викладанні курсів «Макроекономіка» та «Економіка підприємства» (довідка № 126-37/1128 від 25.06.2018 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

За результатами дисертаційної роботи опубліковано 13 наукових праць (у тому числі 8 одноосібних), з яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 5 публікацій у матеріалах конференцій і 3 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації. Загальний обсяг публікацій становить: 5,97 д.а., з яких 4,55 д.а. належить особисто автору.

На захист дисертаційної роботи виносяться виключно особисті розробки О.О. Ткаченка. Зазначені наукові праці достатньо повно відображають основний зміст дослідження. Основні положення, наукові розробки і результати дослідження доповідалися й отримали позитивну оцінку на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Автореферат дисертації відповідає встановленим вимогам, його зміст ідентичний основним положенням дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

Поряд з позитивними сторонами дослідження в дисертаційній роботі Ткаченка О.О. мають місце положення, які носять дискусійний характер, містять недоліки чи потребують додаткового пояснення:

1. У таблиці 1.1. (ст. 30) автор наводить підходи до розуміння суті та цільової функції інтеграції. Однак з контексту перелічених видів інтеграції

(міжнародна економічна інтеграція, міжрегіональна економічна інтеграція, внутрішньорегіональна інтеграція, міжфірмова інтеграція) та відповідних до них характеристик цільової функції інтеграційного процесу нечітко прослідковується сутність та зміст саме просторової інтеграції бізнесу.

2. В підрозділі 1.3. імпонує розробка автора щодо комплексного оцінювання потенціалу регіону для просторової інтеграції бізнесу крізь призму потенціалів, у тому числі науко-освітнього як джерела знань, технологій, кадрів (ст. 46). Проте серед запропонованих показників оцінювання науково-освітнього потенціалу просторової інтеграції бізнесу в регіоні (ст. 47) цілком випадають показники сфери професійно-технічної освіти, яка, як відомо, є основною трудоворесурсною складовою формування кластерів, особливо промислових, що обумовлюється, насамперед сучасними процесами посилення освітньо-виробничої інтеграції та запровадження системи дуального формату підготовки кадрів. На нашу думку, врахування цих показників значно збагатило б проведений аналіз.

3. У підрозділі 2.1. «Оцінювання потенціалу просторової інтеграції бізнесу в регіонах України» цілком погоджуємося з тезою автора, що «поліпшення якісного складу наукового персоналу в Україні безперечно є позитивним чинником створення умов для просторової інтеграції бізнесу за участю наукового сектору» (ст. 73), однак, на нашу думку, такі висновки не є взаємовпливаючими. А саме, зростання кількісних показників підготовки кадрів (як ланки вищої освіти, так і наукової сфери) не завжди корелюється з якістю та часто є свідченням завищення професійних очікувань абітурієнтів та здобувачів. А, скорочення кількості закладів вищої освіти та установ, що виконують науково-дослідну роботу, можна розглядати і в позитивному контексті оптимізації їх мережі та зближення останніх із реальними потребами ринку праці, а також у контексті переходу останніх у сегмент самоокупних господарських одиниць. Саме на основі співпраці з бізнесом за рахунок масштабної комерціалізації науково-технічних розробок (на противагу дотаційних механізмів з держбюджету) можливе реальне залучення наукового потенціалу до розгортання інтеграційних процесів як у бізнесі, так і розвитку економіки загалом.

4. Ґрунтуючись на даних розрахунку інтегрального індексу локалізації ключових сфер господарювання, автором визначено регіони з потенціалом до

формування міжгалузевих кластерів (ст. 92-94). На нашу думку, локалізацію видів економічної діяльності на певній території, безумовно, слід розглядати як важливу передумову формування кластерів, однак критично важливим є не лише локалізація діяльності, але й потенціал співпраці бізнесу у кожному конкретному регіоні. Адже саме корпоративна культура бізнесу кожного конкретного локалітету, інколи навіть всупереч макроекономічним розрахункам, стає каталізатором кластеризації. Кластери, утворені на базі спільної корпоративної культури, стають дієвими інтеграційними утвореннями на противагу фіктивним асоціативним об'єднанням.

5. У підрозділі 3.2. «Організаційно-економічні пріоритети та інституційні інструменти стимулювання просторової інтеграції бізнесу в регіоні», акцентуючи увагу на вироблення цілісного інструментарію підтримки та стимулювання кластерів в інституціоналізованому форматі кластерної політики (ст. 139), а також говорячи про використання потенціалу Індустрії 4.0 як інструменту просування та стимулювання розвитку процесів просторової інтеграції бізнесу (ст. 148) певним чином звужене рекомендаційне поле роботи. На нашу думку, розгляд інституційних інструментів стимулювання просторової інтеграції бізнесу в регіоні саме через призму досягнення зазначених у роботі просторових ефектів (ст. 36-39) від інтеграції бізнесу надало б рекомендаційному параграфові роботи більшої стрункості та наукової ваги.

Однак, вказані недоліки та зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи Ткаченка О.О., виконану на належному теоретико-методичному рівні, а наявність дискусійних положень свідчить про складність обраного напрямку дослідження.

Загальний висновок

Наведене вище дає підставу стверджувати, що подана на опонування робота є завершеною самостійною науковою працею, актуальним та своєчасним дослідженням з питань формування та реалізації потенціалу просторової інтеграції бізнесу у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону та слугує вагомим внеском у розробку концептуального підґрунтя щодо політики просторового розвитку загалом. Вона виконана на належному науковому рівні, за змістом, структурою, актуальністю, оформленням, новизною дослідження і практичним значенням відповідає вимогам пп. 9, 11, 12 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою

Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 зі змінами та доповненнями) та спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Наукові положення, висновки, практичні та методичні рекомендації обґрунтовані та апробовані у роботі, характеризуються науковою новизною та мають прикладне значення. Основні наукові результати достатньо повно відображені у публікаціях автора. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертаційного дослідження.

Отримані в дисертації наукові результати в сукупності вирішують актуальне науково-практичне завдання, суть якого полягає в поглибленні теоретико-методичних засад розвитку просторової інтеграції бізнесу та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо підвищення потенціалу інтеграції в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону.

Зазначене свідчить, що представлена дисертаційна робота на тему «Потенціал просторової інтеграції бізнесу у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону» відповідає чинним вимогам до кандидатської дисертацій, а її автор, Ткаченко Олександр Олександрович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,

викладач кафедри підприємництва,

торгівлі та біржової діяльності

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

I.V. Яскал

